

УДК

**Семінарське заняття за романом Василя Шкляра «Троща» у
ЗВО**

Світлана Жила, доктор педагогічних наук, професор

Чернігів

А нині треба писати прямим текстом про те, що пережив народ, щоб наші нащадки не подумали колись бува, що вільна Україна народилася, немов Афродита з морської піни

Роман Іваничук

«Історія УПА» акумулює в собі наш вічний животворчий дух — з усією його потугою і з усіма слабостями

Роман Іваничук

У статті йдеться про історію написання роману Василя Шкляра «Троща», його естетично-художню модель, досліджується текст як композиційно складне художнє утворення, часопросторовий континуум твору, пропонується орієнтовний план вивчення роману на семінарському занятті, бесіда за твором. Ключові слова: роман «Троща», героїка УПА, україноцентричні картини, синкретизм художнього мислення, життєва правда, верхній і нижній яруси роману, ретроспективна лінія, семінар, бесіда. «Троща» — це композиційно складне художнє утворення. Естетично-художня модель твору — це поєднання реалістичної, неоромантичної, експресіоністичної, екзистенціальної художніх систем, що засвідчує синкретизм художнього мислення її автора.

Василь Шкляр у романі відтворив трагічну картину буття українського народу 40-х років ХХ ст. на західноукраїнських землях, розкрив внутрішню сутність української людини, її екзистенцію. Західна людина протівилася радянському тоталітарному режиму, вірячи у вічність національних основ буття.

Колись прочитала, що серед сотень визначень України, що ними нас окреслювали чужинці, одне є найстрашнішим: земля, де часто залізом і вогнем переходять руйнівники. Україну називають полем битв, плацдармом, побойовищем, де ворожі сили випробовують себе взаємно.

Побільше б таких книжок із такою потужною духовною енергетикою й справжньою історією. Це дуже важливо для країни, якій історію писали ті, хто не мав своєї, але прагнув заволодіти чужою. І не тільки історією, але й культурою. Сьогодні Україна відстоює своє право на окремішність і свою історію.

Історія Української Повстанської Армії має важливе значення для українського народу, який сьогодні знову воює із однією з найбільших імперій за вихід у вільний світ. Своєю «Трощею» Василь Шкляр активізував зацікавлення героїкою армії визвольного руху, створив галерею учасників української партизанки: тих, хто був у реальності, і тих, кого витворила авторська уява.

За словами письменника, роман написано для того, щоб показати світові: українці не змирилися з режимом і далі продовжують боротьбу за волю й незалежність своєї держави, й ніяким зайдам не вдасться розітнути Україну.

Скажімо, за підрахунками історика Володимира Косика, лише під час Другої світової війни вона втратила 8 млн (19,1% населення), тоді як у головних державах-агресорах ці показники виявилися набагато меншими: у Німеччині 6,5 млн, а в Росії близько 6,0. Якщо в січні 1941 р. в Україні проживало 41,9 млн осіб, наприкінці війни їх залишилося лише 27,4 млн.

Отож вбиті у боях, померлі в концтаборах, депортовані, евакуйовані та емігранти становили 14,5 млн осіб. Такою виявилася данина українців Другій світовій війні [1, с. 320].

Книгу презентовано на Тернопільщині, 24-му Форумі видавців у Львові, фестивалі, присвяченому Тарасові Шевченку «ШеФест» у селі Моринці Звенигородського району на Черкащині, в інших містах і селах України — і

скрізь її сприймали подячно. Твір «Троща» вивів його авторів лідери історичного роману про УПА.

Композиційно «Троща» складається з трьох частин: «Зрада» (частина перша), «Слідство» (частина друга), «Вирок» (частина третя) та післямови «Від автора» і є складним художнім утворенням. Часопросторовий континуум твору вибудовано цікаво: у кількох часових вимірах і просторах, отже, можна говорити про оригінальність його романічної структури.

У хронотопі бачимо злиття просторових і часових прикмет у контекстну цілісність. Час у романі згущується, ущільнюється, стає художньо зримим, а простір втягується в рух часу, сюжету, історії. прикмети часу розкриваються в просторі, а останній досягається та вимірюється часом.

Автор розгортає оповідь кількома сюжетними потоками. Тут наявна родієва площина 70-х, 40-х, 50-х років ХХ століття, наявні верхній і нижній яруси: верхній — це 70-ті, а нижній — це 40-ві

роки — ретроспективна лінія, яка подає логіку упівських дій, пояснює долі героїв і зрадників (антигероїв).

Події в романі відбуваються в 70-ті роки в місті колишньої козацької слави над Дніпром. Оповідь ведеться від імені колишнього бійця УПА на псевдо Місяць (код «252» СБ). Поступальний виклад переривається ретроспективним. Екскурси в минуле є затяжними: йдеться про боротьбу УПА в Західній Україні, зокрема в Бережанському окрузі на Тернопільщині, Воркутлаг 50-х років.

Скажімо, «Зрада» має 16 розділів, із яких 1,3,5,7,9,11,13,15 присвячені верхньому ярусу, а 2,4,6,8,10,12,14,16 — нижньому. У частині «Слідство» всі 18 розділів — це повісткування через допит про УПА (нижній ярус). «Третя частина» — «Вирок» — складається з 9-ти розділів (1,3,5,7,9 — це верхній ярус, а 2,4,6,8 — нижній).

Хронотоп цікавий перетином часових ярусів.

Справді, це найрезонантніший¹ текст про непримиренну битву людей та ідей на кону історії. «Троща» наповнена гострими колізіями, які пов'язані з

питаннями моралі й духовного буття нації, зради (це найвиразніше акцентовано в романі), життя й смерті, збереження історичної пам'яті народу, а отже, й національної пам'яті та ідентичності. У романі подано зріз на рівні кількох часових площин; виразно проступають три виміри нації: вчора, сьогодні й завтра, які пов'язані воєдино людською пам'яттю й уявою. Вчора (воно багатоліке: заселене персонажами-символами, на яких лежить тривожний спалах їхньої епохи: Іван Степанович Мазепа, Мотря Кочубей із пенталогії Богдана Лепкого, присвяченій гетьманові, котрий кинув виклик царській російській імперії бійцями УПА) будить енергію, щоб утвердити себе сьогодні й кинути виклик радянській імперії, а нинішнє сприяє утвердженню завтрашньої незалежності (нурт духу).

Концептуальність художнього мислення Василя Шкляра очевидна: із сюжетного багатоголосся випливає довгий шлях України до своєї незалежності, а воля до свободи в нас ніколи не переривалася, жила в різних проявах, ніколи не засинала, завжди була в розумних головах українських.

До честі Василя Шкляра, уміле «зшивання» України по обидва береги Дніпра — ненав'язливе, розумне...

До слова, про самого письменника говорять, що він є галичанином, хоча відомо ж бо, що народжений на Черкащині. Голодного 1947-го року його дідусь по маминій лінії приїхав на Тернопільщину, щоб запастися зерном, набрав клуночок кукурудзи, повіз додому. Після повернення в рідне село помер з голоду, але та кукурудза (в дорозі не доторкнувся до жодної зернини!) врятувала життя доньці, мамі Василя, котра, на думку багатьох, передала синові галицький гонор і непокору.

Галина Садовська про цей факт із життя Шкляра розмірковує в інтернеті так: «Так і хочеться сказати: дивні діла Твої, Господи. Ти проводиш людей через такі химерні історії і приводиш їх до того призначення, задля якого покликав їх до життя».

Покликання Василя Шкляра — бути чесним голосом рідного народу — національним письменником — творити україноцентричні історії. Для своїх

історичних романів митець вибудовує міцний документальний підмурівок — так легше переконувати опонентів у художній достовірності. Василь Шкляр, працюючи над «Трощею», вивчав архіви СБУ (йому допоміг В. В'ятрович). Автор на зустрічах із читачами зізнався: А там такі томища — і не читані! Ця сволота думала, що вона вічна, і не знищила їх».

До того ж збереглися детальні протоколи допитів повстанців, які відійшли від УПА або ж стали агентами тоталітарної системи. Служба безпеки ОУН була нещадною до зрадників. Якщо такого перевертня виявляли, то знищували всю його родину. Цей факт приголомшив письменника. Скажімо, у ситуації зі Стодолею, одним із антигероїв «Трощі», ліквідації підлягали його мати, сестра, брат-повстанець і двоє маленьких братів (читачеві запам'ятовуються сцени з дев'ятирічним Влодиком назавжди). Василь Шкляр ніяк не міг збагнути, як можна вбивати маленьких дітей. Хоча пізніше дійшов висновку: по-іншому ніяк не можна було, адже ці діти могли повидавати повстанців, яких бачили в своєму домі або знали про таких. І могли гинути не тільки упівці, а й їхні сім'ї з багатьма дітьми. Автор зрозумів тогочасну трагедію України, просякнуту непогамовними болями, породженими історичними й політичними причинами. Воїни УПА в 1947 році жили у стані постійного опору й почасти недовіри (Українська Повстанська Армія була приречена на поразку, бо перемогти могутню тоталітарну систему було неможливо), але духом (цим Божим даром) не занепадали. Вони розуміли, що їхні національні змагання за незалежність Батьківщини програні, але продовжували воювати за ідею самостійної соборної України й стояли за неї на смерть.

Бійці УПА радіють, що належать до сильного духом гуртка людей, душ чистих і чемних, які жертвували всім і воювали ради ідеї: «І це щастя випало нам! Ти розумієш, що нам випав жереб належати до цієї жменьки, до цього гурточка? Сама доля вказала на нас перстом. Вона вибрала нас серед мільйонів» [2, с. 378]. Отже, доля поклала велику місію на повстанців, і вони

її виконали. Стратована сталінським режимом Україна народжувала воїнів — героїв, сильних духом і тілом.

Герої «Трощі» мали яскравих прототипів, які стали матеріалом, з якого Василь Шкляр видобував характерні риси для різьблення художніх образів.

Прообразом головного персонажа роману став Герой України, сотенний УПА Мирослав Симчич (псевдо-Кривоніс). У післямові до твору Василь Шкляр напише: «Я дякую долі за те, що подарувала мені не просто близькі взаємини з Лицарем Української Честі Кривоносом, але щось значно більше й неминуще» [1, с. 411]. За допомогою цього прототипа авторові вдалося створити повнокровний образ героя на псевдо Місяць, життєлюба, який послуговувався прислів'ям: «Бог не без милості, козак не без долі» й достойно виходив із семи бід.

Під час зустрічей зі своїми читачами Василь Шкляр цікаво розповідає про модель свого героя — Мирослава Симчича — а хоч би й таке: «Ми з ним багато дуже спілкувалися, хоча він вже старенький. Його дружина, пані Рая, коли я приїжджав останнього разу, жартуючи каже: «Глухий старий, як пеня. Ти, Василю, знову приїхав, а з ним так важко говорити...» А тоді починає сварити діда: «Тобі ж хлопці такий дорогий той слуховий апарат подарували, а ти, старий пеню, наступив — він і тріснув. Старий Кривоніс дивиться на жінку скоса, бо те ж, що йому треба, добре чує. А тоді переводить на мене погляд і каже: «Видиш — гризе, буду сі розводитись. Добре, я чоловік гуманний, тебе не вижену на вулицю, їдь у те моє село і там живи. Але знай, що там твого ніц немає!» Тому я хочу всім вам і собі побажати, щоб і ми в 94 роки ще хотіли сі розвести. І от з нього писав головного героя «Трощі».

Життя учасника УПА Юрія Паєвського (псевдо Жук), який у 14 років пішов у підпілля в 50-му році ХХ століття, тоді, коли вже всі намагалися легалізуватися, вийти з бункерів і криївок та мужньої і сміливої мами Лесі (псевдо Грися) — зв'язкової між окружними провідниками стало сюжетною канвою «Трощі». За словами митця, Паєвські (мати й син) протрималися всього два роки. Грисю засудили до розстрілу. Вона стала останньою

жінкою, яку розстріляли після смерті Сталіна, а Юркові дали 25 років таборів. З приходом до влади Микити Хрущова справу Юрка переглянули і хлопця випустили. Він присягнувся собі знайти зрадника, через якого їх викрили, і допитати його. І таки знайшов і влаштував допит, записавши цю розмову на диктофон.

Василеві Шкляру цей диктофонний запис передала Ірина Паєвська, донька Жука, а сам підпільник помер років вісім тому.

Отак, як бачимо, життєва правда стала художньою, вочевидь, так трепетно б'ються серця читачів, відчуваючи, що так було й насправді. А Шклярові Жук і його мама Оріся як живі — на сторінках роману! «Вони з мамою стояли по різні кінці судової зали, тому не могли перекинутися ані словом, тільки дивилися й дивилися одне на одного, знаючи, що більше не побачаться. У мами були чорні западини попід очима, зшерхлі покусані губи, але її великі, як у Богородиці, очі всміхалися до Юрка. Навіть тоді, коли пролунав вирок мамі, Ненаситцеві й Аскольду — розстріл, йому, як неповнолітньому, — двадцять п'ять років суворого режиму, навіть тоді мама до Юрка всміхнулася» [2, с. 97].

Читаючи такі сцени, зашпори заходять у серце.

«Проща»

Назву роману пояснює сам автор в анотації до твору: «Прощею в тім краю (Тернопільщина — С.Ж.), де відбувалася ця драма, називають очерет. Саме в очеретах над річкою Стрипою червонопогонники оточили жменьку підпільників, не лишаючи їм жодного шансу. Але Бог не без милості, козак не без долі.

Мій герой виходить із пастки, перемагаючи саму смерть. І тоді розумієш, що троща — це, крім усього, катастрофа, бійня, яка трощить людські долі й життя. Однак якщо ти здатний гідно відповісти найжорстокішим викликам долі, то вийдеш переможцем навіть із пекла».

Заголовок є багаточасовим художнім образом, він символічний. «Троща» — це сконцентрована мовна формула, що виражає ідейно-тематичне спрямування тексту і є ключем-відмичкою до його концептуальної структури. Як підзаголовок автор подає таку дефініцію: «Зраду можна зрозуміти, але не можна виправдати», яка є вербальним маркером його задуму, позаяк відображає ідеологічну та естетичну позицію митця. Змістовий потенціал підзаголовка автор роз'яснює до кінця лише в останньому (дев'ятому) розділі третьої частини роману «Вирок».

Велика художня енергія замкнена автором в образи бійців УПА — мужніх, неповторних, одухотворених, сильних, красивих. Місяць згадує красуню Улю, з довгою косою, що торкалася снігу, коли воїни УПА відзначали річницю Крут у Багатківському лісі, й щастя відігрівати губами її маленькі холодні руки й ту думку, що металася в його голові: «Хто тобі, зоре моя, розплете косу?» На своє запитання сам же й відповідає: «Її розплела Стрипа. Зоря впала від ворожої кулі біля Зарваниці, де звужена річка несе швидку течію. Зоря впала на краєчку берега так, що зібрана під шапкою довга коса розгорнулася й лягла на воду. Течія її розплела. Розпущене волосся Зорі жило довше за неї і було схоже на червоні водорості...» [1, с. 56-57].

Письменник показує, як гинули упівці, молоді дівчата й хлопці, які мріяли, щоб рідна земля була життєдайним світом, а не краєм занедбаним, тюрмою народів, з історією й мовою спаплюженими.

Декілька разів у романі розповідається про бій воїнів УПА під Гурбами: «Більшовиків під Гурбами тридцять тисяч було. З літаками, танками, гарматами. А наших удесятеро менше» [1, с. 145]

Згадується бій біля Поручина, в якому командир Бондаренко спочатку наказав відпустити, щоб виманити москалів на чисте поле, а потім накрити таким «гураганним вогнем, що те поле вкрилося трупом». Розповідає про цей бій Місяць, називаючи себе козаком-нетягою: «Тобі, Стефцю, було тоді вже шість рочків, і ти, звичайно, чула клекіт того знаменитого бою, коли ми гнали москалів аж до села Біще, де вони драпцювали під гору, гублячи

шинелі й чоботи, залишаючи вбитих і ранених. Їм на підмогу навіть кинули танки, але ми теж не лишилися без опіки. Плече нам підставили два найбільших наших союзники — ліс і ніч. Ліс — батько та ніч — мати — найміцніше партизанське подружжя... Поклавши понад сотню червонопогонників, ми втратили п'ятьох стрільців, сімох було поранено...» [2, с. 397-398,]. с. 33, 370

Сцени перебування повстанців у межових ситуаціях — поміж життям і смертю м— і несподівана допомога від чужинців вражають. Чого вартують хоча б ці два епізоди?

Перший епізод — це зустріч у болотяній калабані радянського офіцера й бійця УПА на псевдо Місяць: «Наші очі зустрілися, рука моя стислася на черепі гранати, бо я був певен, що він мене бачить, його застиглий погляд навіть говорив мені: я тебе бачу. Не знаю, скільки ми дивилися отак один на одного, та потім лейтенант так само повільно, дуже обережно відвів очі вбік, повернувся й пішов далі.

— Вперьод! Бистрей, бистрей! — закричав він, сховавшись за очеретом.

Не знаю, що то було. Мабуть, мені трапився українець-східняк, який міг і не співчувати нашому рухові, але не хотів проливати братньої крові» [1, с. 58].

Другий — із розповіді повстанця Сірка: «... Узимку більшовики заскочили їхню чоту в чистому полі. Довкруги не було ні деревця, ні кущика, але Сірко знайшов якогось рівчачка, заметеного снігом, і закрився у нього з головою: що буде — те й буде. Лежить, сердешний, під снігом, і раптом чує, як риплять чоботи уже біля нього. Хтось зупинився, постояв і сказав не комусь, а Сіркові: «Ногу сховай, бо виглядає» [1, с. 58].

Орест Субтельний, канадський історик, у популярному викладі історії України відзначає, що у 1945-1947 роках радянський режим на знищення УПА кинув війська, що переважно склалися з військ МВС і НКВС, оскільки в регулярних частинах Червоної армії було багато українців, які не бажали воювати проти повстанців.

1. Історія написання роману.

2. Історична основа твору.

Історія УПА. Б-ба на два фронти: німецький і радянський. Активні форми боротьби з окупантами на Волині, Поліссі, Галичині, Поділлі. Всеукраїнський характер УПА. Політична програма: б-ба за відновлення самостійної Української держави. Зміна державотворчої концепції ОУН. послідовна боротьба проти обох тоталітарних режимів за самостійну соборну Україну.

Режим сталінської диктатури (1944) і жорсткий терор органів НКВС-НКДБ на західноукраїнських землях.

Звіт Микити Хрущова Сталіну 1946 р. про розгром УПА (90 тис. розстріляно + 90 тис. арештовано + 40 тис. самі здалися).

Докорінна реорганізація УПА 1946 р. (частина армії демобілізувалася, частина відправилася на Захід, найбільш стійкі й морально витривалі залишилися для роботи в підпіллі). Підпільні форми б-би 1947 р. (2068 збройних акцій, знищено 4404 чол.).

3. Синкретизм художнього мислення автора (поєднання реалістичної, неоромантичної, експресіоністичної та екзистенціальної художніх систем).

4. Жанр твору.

5. «Троща» — композиційно складне художнє утворення Художні особливості.

6. Основна тема та ідея твору

7. Тематика й проблематика роману.

8. Художня енергія образної системи твору.

9.1 Образ особи, що виступає в творі як суб'єкт розповіді (герой, який розповідає, оповідач), боєць УПА на псевдо Місяць («252»).

9.2 Внутрішній голос автора. Його концепція світу й людини.

9.3 Персонажі, про яких розповідають, — образи осіб, що виступають у романі як об'єкти розповіді.

— збірний образ УПА («ця армія не звідомлювала про свою капітуляцію»), герої партизанської боротьби: Сірко, Місько, Сулима, Корнило, Пластун, Буревій, Юрко, Жук, Олександра Паєвська (Орися). Витворена автором модель воїна +УПА — українця, який за своїм досвідом, ментальністю, благородством, національною свідомістю виборював незалежність України.

- збірний образ народу, що допомагав повстанцям: коваль купчинецької кузні Васюта з донькою Зонькою, Матвій і Юстина Очкусі з Івашкова. Настрій народу під час боротьби УПА за соборну незалежну Україну.

— Образи зрадників: відповідального за пункт зв'язку Стодолі, Броза, Гака, окружного провідника СБ Кліма.

— образи енкаведистів: підполковника Хорсуна, лейтенанта Петра Івановича Свердлова, начальника відділу Тернопільської держбезпеки.

10. Мова роману.

11. Бесіда за романом Василя Шкляра «Троща».

Подаємо орієнтовний план бесіди за романом Василя Шкляра «Проща».

— Прокоментуйте думку Жуля Ренара: «Література — це труд волів» сторінками роману «Проща».

— Розтлумачте повчальну сентенцію Гюстава Флобера про те, що давньоримську історію необхідно переписувати через кожні десять років.

— Як змінилася система ваших уявлень про діяльність УПА після прочитання роману «Проща»?

— Чому минуле може різко змінюватися разом зі змінами в сучасному?
с. 199

— Прокоментуйте думку румунського письменника Паула Ангела: «Історія завжди постає як світовий агрегат. Я зрозумів, що на всіх рівнях історії є одна й та ж проблема: людина перед лицем несприятливого часу, який вона намагається зробити сприятливим.»

- Доведіть, що роман Василя Шкляра «Троща» здіймається вершиною новочасної історичної прози, а її автор є репрезентантом національної свідомості.
- Чи не здається вам «Троща» великим вікном, за яким у всі боки розкривається історичний пейзаж УПА Західної України, Воркути...

1. Прокоментуйте розповідь професора Йоркського університету в Торонто (Канада) Ореста Субтельного про поглинення Західної України радянською імперією сторінками роману Василя Шкляра «Троща»: «Щоб залякати західноукраїнське населення й позбавити УПА підтримки народу, НКВС застосував цілий ряд жорстоких тактичних заходів. Він виселяв людей із розташування баз УПА, депортуючи до Сибіру сім'ю кожного, хто був пов'язаний з опором, і навіть цілі села. За підрахунками, між 1946 та 1949 рр. було заслано близько 500 тис. західних українців. Майже в кожному селі діяли «стукачі». Щоб дискредитувати партизанів, загони НКВС перевдягалися у форму УПА й грабували, гвалтували та мордували українських селян. Нерідко певної вірогідності цим радянським провокаціям надавало, зі свого боку, безжальне винищення прорадянських елементів СБ таємною поліцією ОУН (політична організація – Організація українських націоналістів – С.Ж.). Одночасно більшовики засипали партизанів, котрі жили взимку на грані голоду в підземних бункерах, пропагандистськими листівками про безнадійність їхнього становища, неодноразово пропонуючи їм амністію [3, с. 425].
2. Підтвердіть думку Романа Іваничука фрагментами роману «Троща»: «Подібних (героїв – С.Ж.) не було на всьому світі. Тільки подумати: могутня Європа двічі падала на коліна без супротиву. Перший раз перед

нацистами, другий – перед більшовиками. А УПА воювала десять літ з одними й другими!

Назвіть твори сучасних українських письменників, де домінувальною є проблема зради. Чому проблему зради так сильно досліджують митці?

- Повість-новела Марії Матіос «Просили тато-мама». Корнелія – зраджена Коляєм, що таїв до неї глуху неприязнь через те, що стала його заступницею й саме її слово переважило присуд СБ.
- Роман Марії Матіос «Солодка Даруся». Дитяча правда про тата, який сам згодився допомогти бійцям УПА, психологічна травматизація Мотронки, її відторгнення доньки як зрадниці.
- Роман Теодозії Зарівної «Вербовая дощечка». Письменниця виписує ідеальний образ Мирона Братківського в Україні – командир високого рангу, морально сильна особистість і занепад його на чужині: зрада доньці, дружині, Україні.
- Роман Рксани Забужко «Музей покинутих секретів» Зрада Стодолі й трагедія Олени Довган – Гельці, яка помилилася у своєму виборі, віддавши перевагу чоловікові, який здавався їй сильним і надійним, а насправді виявився нікчемою.
- Роман Володимира Лиса «Століття Якова» Десятки зрад волинського Полісся на перехресті режимів, імперій, народів, армій. Зрада Парасочки, її обмова, за велінням працівників КДБ, колишнього курінного УПА Глущука Тимофія Єгоровича. На суді Тарасочка виступила і затаврувала не убивць своєї мами і двох сестричок Зосі й Улянки (радянських офіцерів), а злочин українського буржуазного націоналіста Глущука і націоналізм у цілому.
- Тетралогія Романа Іваничука «Вогненні стовпи». Роман «Рев оленів нарозвидні». Зрада ад'ютанта Степана Боліди, стрільця Української народної самооборони Івана Захарчука (псевдо Буркут), командира відділу самооборони. Командира вбив, а сам став його двійником і служив НКВС.

- Як ви сприймаєте зраду Стодолі (Василя Мандзюка)? Що спонукало його до зради? Чи можна зрозуміти цю зраду? Чи можна її виправдати? Як зроблений вибір Стодолі вплинув на життя героїв (Черешні – Волошки – Михайлини – Стасів, Веселки – Марійки Мандзюк, влодка Сума-Славка-Мандзюка, Міська Пасічника, нареченого Марійки, вуйка Олекси Гака, матері Василя Мандзюка – Анни Сенів, Дзідзя – Чайки – Качура Івана)?
- Про кого йде мова? «Була красива, як гадина. Літа її не зів'яли, а додали довершених зрілих форм. Так старіють хіба добірні меди, які з часом набирають стиглого смаку і забарвлення.
... Це була нестерпно вродлива жінка. Із тих жінок, за яких кволі серцем чоловіки продають найсвятіше, у тому числі й рідну матір..., мала, нестерпно красиві, синіші за небо очі» [2, с. 406-407].
- Хто був закоханий у Михайлину Стасів – Волошку?
- Хто з чоловіків виявився з «кволим серцем»?
- Чию зраду Місяць назвав найпідступнішою зрадою з усіх, що він знав? (Тимчака Михайла Степановича – Броза).
- Про що може свідчити біла перлина з намиста Волошки, яку зберігав довгі роки Місяць і «її не змогли знайти й відібрати... ні на пересильних пунктах, ні в карцерах, ні в бараках посиленого режиму, ні навіть тоді, коли роздягали догола й відбивали ребра й зуби» [2, с. 409].
- Розкрийте драму Василя Мандзюка, який як маятник хитається то в бік влади, то в бік УПА.
- Чому між двома залицяльниками Михася віддала перевагу суворолицьому Стодолі, а не Брозові зі своєю тонкою поетичною натурою?

- Чому Михася переймалася, що у Василя Мандзюка стріляв саме Місько?
- Чому Олекса Гак став легкою здобиччю більшовиків? («Зажив собі слави бабія, пияка й гультіпаки, котрий забув, що таке конспірація» [2, с. 252]).
- Прокоментуйте боязливу думку Стодолі, висловлену Михасі, й доведіть, що витворений міф НКВС про свої потужні можливості почав почасти спрацьовувати: «Нині більшовики повсюди мають своїх агентів. Вони все знають про Організацію. Вони навіть краще за нас із тобою знають, де переховується Леміш. А знаєш чому? Бо біля Лемеша теж є їхній агент (Леміш – один із псевдонімів василя Кука, визначного діяча ОУН, який після загибелі Романа Шухевича став головним командиром УПА) [2, с. 122].
- Прокоментуйте фінал роману: «Це була біла перлина з її намиста, яку я підібрав у бункері майже на очах у Браза. Маленька, як горошина. Я взяв її на долоню і подивився у небо. Яскравішого сонця я ще не видів. Бог підкрутив гнота у своїй небесній лампі до найвищої межі. Та я зовсім не мружився на сліпуче світло й не відвертався від нього. Розмахнувся з усіх сил і пожбурих перлину далеко в небо. Мені ще здалося, що вона зблиснула в повітрі, а де впала – не чув і не бачив» [2, с. 409].
- Розгляньте картин пастель відомого литовського художника Чурльонуса «Минуле» й доведіть, що митець у ній наголошує: від нас самих залежить те, як дивиться в наш день далеке минуле, чи його погляд сонячно-прихильний, чи відчужено-порожній. (Орієнтовне читання полотна. Мирна, спокійна дорога пливе в невідомість. А над дорогою височіє грізна руїна колишньої фортечної стіни. Погляд того, хто стане перед картиною, раптово зустрічається з поглядом двох

бійниць. З першої потужно пливе сонячне проміння, а в другій зачалася зловіса, мертвотна порожнеча).

- Список використаної літератури

1. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів: Світ, 1996. – 488 с.
2. Шкляр В. Троща: роман / Василь Шкляр. – Харків: книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. – 417 с.
3. Субтельний Орест. Україна: істоія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; вст. Сл. С. В. Кульчицького. – К.: Либідь, 1991. – 512 с.